

7. ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 15, 150 арк.
8. ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 27, 156 арк.
9. Історія релігії в Україні. Пізній протестантизм в Україні [Текст] / З азаг. ред.. А. Колодного. – Т. 6. П'ятидесятники, адвентисти, Свідки Єгови / редкол. П. Яроцький. – К. ; Дрогобич : Сурма С, 2008. – 632 с.
10. ЦДАВО України, ф. Р-4648, оп. 4, спр. 54, 142 арк.

Якунина Е. И. Позиция евангельских христиан-баптистов и пятидесятников в процессе их организационного объединения в 1944–1953 гг. на примере Ровенской и Волынской областей

В статье проанализирована религиозная политика советской власти 40–50-х гг. XX ст. в контексте организационного объединения евангельских христиан-баптистов и пятидесятников. На основе анализа архивных материалов отражено положение протестантской организации в данный период на территории Ровенской и Волынской областей. Отражено положение обществ ЕХБ и пятидесятников в контексте их объединительного взаимодействия.

Ключевые слова: евангельские христиане-баптисты, пятидесятники, советская власть, Совет по делам религиозных культов, уполномоченный Совета, Волынская область, Ровенская область.

Yakunina K. I. Position of Evangelical Christians-Baptists and Pentecostals in the process of their organizational association in 1944–1953 in the Rivne and Volin regions

The religious policy of the Soviet power 40–50th is analyzed in the article in the context of organizational association of Evangelical Christians-Baptists and Pentecostals. On the basis of analysis of the archived materials position of protestant organizations is reflected in this period on territory of the Rivne and Volin areas. Position of societies of Evangelical Christians-Baptists and Pentecostals is represented in a context them unifying co-operation.

Keywords: Evangelical Christians-Baptists, Pentecostals, soviet power, Council for Religious Affairs, Representative of the Council for Religious Affairs, Volin region, Rivne region.

УДК 94:[321.01:26](477)

Т. В. Грушева

ВЗАЄМИНИ ДЕРЖАВИ ТА ХРИСТІАНСЬКИХ ЦЕРКОВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті розглядається проблема правового регулювання діяльності релігійних організацій у сучасній Україні. Аналізуються суспільно-політичні погляди українських християн.

Ключові слова: релігійна традиція, Церква, релігійна організація (група), держава, право, суспільство.

Суспільна актуалізація державно-церковних відносин в Україні спонукає правознавців, соціологів, філософів, істориків, політологів до осмислення цих процесів та пошуку засад забезпечення свободи діяльності релігійних організацій. Питання корекції державно-церковних взаємин є актуальним і зумовлено низкою причин. По-перше, сучасна українська релігійна культура знаходиться у процесі трансформації (відбувається зміна духовних парадигм), по-друге, вплив релігійного фактору на суспільні відносини не є сталим, його роль останнім часом має тенденцію до збільшення.

На особливостях державно-конфесійних відносин сучасної України позначається ряд факторів. Це, у першу чергу, наявна модель взаємин держави і церкви (релігійна мережа в Україні на початок 2012 р. представлена 55 віросповідними напрямками, які накладають свій відбиток на таку модель), специфіка національно-церковної ідентичності, традиції щодо впливу церкви на вирішення соціальних проблем, відмінні риси політичної свідомості, присутній релігійний плюралізм, соціально-економічні, культурні та політичні умови, існуючі правові документи. Аналіз сучасної української духовної ситуації дозволяє зробити висновок про включеність у громадське життя релігійного компоненту.

Специфіку сучасним взаєминам держава – церква надає попередній період української історії, що характеризується спробами тоталітарної держави знищити церкву. До протистояння держава – віруючі призвели радянська моноідеологія, відвертий наступ на релігійне життя суспільства з боку комуністичного керівництва держави, перетворення релігійних громад на своєрідні резервації, відсутність реальної змоги для відправлення культових потреб. Історія взаємин радянської держави та православної, греко- і римо-католицької церков, протестантських та інших громад має свої відмінності. Частина релігійного світу України ввійшли у так зване «релігійне підпілля», у яке входило до 25 культів, що не підлягали реєстрації. Це були, в першу чергу, релігійні напрямки, віровчення та діяльність яких носила, за думкою керівних органів, антидержавний характер (єговісти, п'ятидесятники, істинно православні християни та інші). Окрім цього, пряме втручання в життя зареєстрованих громад позбавило церковних організацій можливості незалежного існування.

Наслідком політики компартії в духовній сфері стала недовіра до держави з боку гнаних церков. У часи незалежної України вона поступово долається, у суспільно-політичних поглядах сучасних українських віруючих відбулася трансформація: більшість з них бере участь у розбудові держави, мають чітко

сформульовану ідеологію, хоча зневіра залишається відчутною в середовищі колишніх «катакомбних» церков.

Кардинальні зміни, що здійснилися у державно-церковних відносинах з 1991 р., визначення сприятливого релігійно-правового поля позначилися на місці віруючих у суспільному житті країни. Сучасна Україна – світська держава, але вплив на релігію є неоднозначним, багатоплановим.

Проаналізуємо питання відповідності вітчизняного законодавства європейським стандартам щодо прав віруючих. Стандарти європейської релігійної політики побудовані на демократичній основі. У статті 18 «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» визначено, що «кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії. Це право включає свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір і свободу сповідувати свою релігію та переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічно чи приватно, у відправленні культу, виконанні релігійних і ритуальних обрядів та вчень» [1]. Сучасна Конституція України (стаття 35) відповідає міжнародним нормам щодо свободи віросповідання [2] й проголошує нейтральне ставлення держави до офіційно зареєстрованих релігійних громад та невтручання в справи церкви. Таким чином, завдання державної політики – це надати умови для безперешкодної діяльності об'єднань віруючих. Але регламентація норм не завжди є реалізованою на практиці, а їх виконання є залежним від суспільно-політичного клімату українського сьогодення. Тому більш детально покажемо політично-суспільні реалії, що є умовою для взаємин держава – церква в сучасній Україні.

Конституційно-правові основи відносин держави та об'єднань віруючих визначають свободу релігії, регулюють співпрацю держави та релігійних організацій, проголошують відокремлення церкви від держави й встановлюють межі релігійної діяльності. У сучасній Україні вибудована конструкція взаємин «держава – церква». Актуальним постає питання, чи збігаються інтереси держави й релігійних об'єднань? За Законом «Про свободу совісті та свободу віросповідання» церкви та релігійні організації визнані носіями людських цінностей. Там само визначена мета створення релігійних організацій: задоволення релігійних потреб, сповідувати і поширювати віру [3]. Під релігійною діяльністю слід розуміти богослужіння, релігійні церемонії, процесії, релігійні обряди та інші індивідуальні чи колективні релігійні дії, пов'язані із сповіданням та поширенням віри; релігійний культ – це система релігійних дій, предметів і символів, пов'язаних з релігійними явленнями віруючих і спрямованих на задоволення потреб суб'єктів релігійної діяльності; під релігійними обрядами слід розуміти сукупність визначених внутрішніми церковними приписами і правилами індивідуальних чи колективних дій віруючих, спрямованих на встановлення двобічних відносин між людиною і надприродними об'єктами. Правове регулювання цього виду діяльності відбувається на підставі внутрішніх установ релігійних організацій та норм церковного права. З огляду на ст. 18 «Загальної декларації прав людини» [4] і ст. 18 «Міжнародного пакту про цивільні та політичні права» [1] право на свободу совісті включає право на виконання ритуальних обрядів та сповідання релігійних вірувань.

За законодавством релігійні організації є неприємними юридичними особами й суб'єктами цивільно-правових відносин. Юридичною особою релігійна організація стає після реєстрації, яка відбувається на підставі Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців» та після експертизи статутних документів, де у повному обсязі викладене віровчення. Реєстрації підлягають такі віровчення, діяльність яких не чинить шкоду моральному й фізичному здоров'ю громадян. Статус юридичні особи надає право релігійній організації виконувати соціальну, навчально-виховну, оздоровчу, поліграфічну діяльність. Внесення резонансних змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» суттєво ускладнює порядок набуття релігійними організаціями статусу юридичної особи у зв'язку із запровадженням двох не узгоджених між собою процедур реєстрації релігійних організацій (в Мінкультури чи обласних держадміністраціях) та її державної реєстрації (в органах Укрдержреєстру). Цей Закон надає право контролю діяльності релігійних організацій державним органам влади. Такі зміни до Закону не були погоджені з релігійною спільнотою.

Релігійна освіта може розглядатися як складова права на свободу совісті та віросповідання. Але питання запровадження курсу християнської етики в загальноосвітній школі в державі, де церква є відокремленою від держави, відноситься до спірних.

Правові межі релігійних організацій визначені законом та церковними канонами, що повинні міститися у статуті релігійної організації. До змісту правоздатності релігійних організацій віднесено майнові і немайнові права, зокрема, право на найменування, право на здійснення культової і позакультової діяльності: освітньої, благодійної, виробничої і господарської.

Сучасні церкви повертаються до своєї природної місії – допомагати у вирішенні нагальних суспільних проблем. Згідно Закону «Про благодійництво та благодійні організації» благодійництвом визначено добровільну безкорисливу пожертву фізичних та юридичних осіб у поданні набувачам матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги. Відповідно благодійною діяльністю прийнято вважати добровільну безкорисливу діяльність благодійних організацій, що не передбачає одержання прибутків від цієї діяльності.

Сьогодні відбувається повернення церковного майна державою у безоплатне користування церквою. Допускається передача у почергове користування кільком релігійним громадам культових будівель за визначеним законом порядком. Отже, проблема повернення культових споруд релігійним організаціям є на часі. Ситуація ускладнюється у зв'язку із зобов'язанням релігійних організацій відповідати за збереження пам'ятки, яка має культурну, історичну або художню цінність і є у користуванні релігійної організації, що може потребувати значних капіталовкладень. Законом України «Про свободу совісті та релігійні

організації» передбачено тільки користування релігійною організацією земельною ділянкою. Частиною 9 статті 17 цього ж Закону встановлено, що самовільне захоплення культових будівель чи привласнення культового майна не допускається [3].

Джерела створення майнових відносин у середині церков простежуються крізь призму статутів релігійних організацій. Так, УПЦ визначає, що кошти парафії утворюються із добровільних пожертвувань громадян, державних громадських та інших підприємств, фондів, закладів та організацій; грошових надходжень у зв'язку із здійсненням богослужінь; реалізації необхідних для участі в обрядах предметів релігійного призначення та літератури; доходів, одержуваних від діяльності парафіяльних закладів; інших, незаборонених законодавством надходжень [5, арк. 103].

Закон охороняє право власності релігійних організацій (це – будівлі, в тому числі спеціальні культові будівлі, предмети культу, об'єкти виробничого, добродійного, соціального призначення, транспорт, кошти та інше майно. Церква може використовувати для своїх потреб будівлі і майно, що надаються їй на договірних засадах державними, громадськими організаціями або громадянами [6, арк. 111]).

Отже, держава виконує контрольню-регулюючу функцію, встановлює межі функціонування релігійних спільнот, їх статус та права, і в той же час немає можливостей втручатися у внутрішнє життя релігійних організацій.

Досвід останніх десятиліть дозволяє говорити про залежність ситуації, пов'язаної з релігійним сектором від політичної ситуації в Україні. І у зворотному порядку також часто релігійні переконання впливають на міжконфесійну ситуацію, взаємини між соціальними групами та на політичну систему в цілому. Не рідкістю стали коментарі з позиції християнської моралі актуальних політичних вчинків. Сьогодні можемо спостерігати політизацію церковного життя, заглибленість віруючих у політичне життя країни. Таким чином, конфесії не обмежуються виключно культурною діяльністю, вони роблять спроби впливати на суспільно-політичну ситуацію в Україні, а тому взаємини релігії і політики треба розглядати через призму українських реалій.

Поліконфесійність в Україні є традиційною та має тенденцію до зростання. Особливістю української конфесійної мапи може стати релігійний деномінаціоналізм. Ми поділяємо думку А.Колодного про те, що наша держава не є православною країною, а країною з домінуванням православ'я [7, С. 743]. Частка віруючих громадян у сучасній Україні складає орієнтовно 50%, православних парафій – 51,2% від загальної кількості релігійних осередків віруючих. Як наслідок історичного шляху країни християнські конфесії з'явилися паралельно з європейським процесом, але не були пов'язані з саморозвитком суспільства. Це стало причиною міжконфесійних суперечностей, поляризації на цьому ґрунті українського народу, призвело до міжконфесійних колізій, трагедій у національному бутті, зумовлених релігійними факторами.

Приспосовування до сучасних умов – одна з рис сьогоденного християнства. Православні, протестанти, католики та греко-католики визначилися зі своєю позицією щодо суспільно-політичної та соціальної сфери. Сучасні церкви в Україні опинилися в умовах конкуренції. Звернення до державної допомоги православної церкви демонструє, що ця церква потребує в державному протекціонізмі. Причина не в тому, що православ'я не витримує цієї конкуренції, а в тому, що традиційне заступництво держави (характерне для часів Російської імперії, коли російський імператор вважався верховним захисником догматів православної віри) звело нанівець потребу у самозахисті церкви. Таку ситуацію можна пояснити тим, що домінуючою в релігійному просторі України є Українська православна церква Московського патріархату, для якої є характерним жорстке ставлення до віруючих інших сповідань, поширення цих принципів у країні, де історично обумовленою є віротерпимість, не є визначальним. У цьому контексті варто нагадати, що у Кримінальному кодексі передбачено кримінальне покарання за образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями (Ст. 161 КК України).

Міжправославне протистояння – це випробування для українського народу. Багатоплановий конфлікт у православному середовищі з наявними неканонічними церквами (УАПЦ, УПЦ-КП) має низку причин: частина з них є спадщиною минулого, інші – продукт буття сучасного соціуму. Присутність політичного чинника у релігійному конфлікті є очевидним: ідея створення в Україні однієї Помісної православної церкви, орієнтація на Московський патріархат тощо. Імплантація державних інтересів у релігійну сферу України, прагнення різних політичних сил опертися на релігійні осередки та геополітичні плани інших країн не сприяють вирішенню кризи в духовному світі держави.

Взаємини держави та неправославних церков відбуваються в іншій площині. Так, відповідь протестантів на запитання «Якими Ви бачите взаємини між державою і релігійними організаціями?» не є одностайними: 40,6% опитаних відповіли, що держава повинна надавати їм посильну допомогу; 12,5% – держава повинна бути нейтральною до таких організацій; та 46,9% – держава не повинна втручатися в справи релігійних організацій (результати соціологічного опитування проведеного автором). З пізньопротестантських церков найбільш політично активними є п'ятидесятники та баптисти, помірковані адвентисти сьомого дня, хоча лідери протестантських громад невпинно повторюють, що стримано відносяться до входження віруючих у політичні перегони, надмірне економічне збагачення тощо. На підтвердження цього свідчить аналіз Статутів сучасних протестантських церков про те, що основна їх діяльність спрямована на задоволення релігійних потреб, направлення християнських ідеалів і моралі до повсякденного буття віруючої людини. Сучасні протестанти, як і раніше, визнають державний устрій. Віруючі не стоять осторонь національних проблем, «мирська» активність віруючих є дозволеною. Цей факт підтверджує й протестантська комунікація України, яка націлює віруючих на повноцінне сприйняття різних сфер буття.

Зміни у суспільно-політичних поглядах, які відбулися у середовищі українських протестантів, позначилися і на їх відношенні до виборів. Згідно з законодавством, священнослужителі мають право на участь у політичному житті країни нарівні з усіма громадянами, але релігійні організації не беруть участі у діяльності політичних партій і не надають їм фінансової підтримки, не ведуть агітації або фінансування виборчих кампаній. Реалії сьогодення засвідчують, що цих вимог у ході виборчих перегонів не завжди дотримуються. Намагання політичних партій заручитися підтримкою протестантського релігійного середовища співіснують з бажаннями віруючих бачити у Верховній Раді виразників своїх інтересів.

Представники харизматичних церков також беруть активну участь у громадському та політичному житті країни, така позиція передбачена статутами громад [8].

Частина протестантських груп, що є незареєстрованими, зберігають дистанційну віддаленість від участі у політичних справах. Недовіра до держави – наслідок переслідувань радянської доби.

Отже, визначення меж законодавчого регулювання діяльності релігійних організацій дозволяє визначити специфіку діалогу між державою та церковними організаціями, розкрити можливості реалізації прав церкви, а також виділити основні тенденції, що характерні для трансформації правових норм вітчизняного законодавства стосовно релігії. Сьогодні не є правилом невтручання держави у справи релігійних організацій, дотримання релігійно-світоглядної нейтральності, а з боку релігійних конфесій іноді відчутні політичні спекуляції. Деструктивний вплив політики на духовну складову культури є помітним, таким, що руйнує моральність. Сучасні віруючі в більшості своїй не є відстороненими від суспільного життя, політичний нейтралітет церкви залишається у минулому. Якщо для сучасних християн співпраця держави й церкви стала можливою, тоді вектор до гармонізації державно-церковних взаємин повинен стати вимогою.

Джерела та література

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс] http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043
2. Конституція України. – Харків : Одиссей, 2006. – 48 с.
3. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – №25. – С. 283.
4. Загальна декларація прав людини. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс] / http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Статут Борисо-Глібської парафії с.Заповітне К-Дніпровського району Запорізької єпархії Української православної церкви // Державний архів Запорізької області (далі ДАЗО). – Ф.1335. – Оп.26. – Спр.55. – Арк. 100-103.
6. Статут релігійної громади євангельських християн-баптистів с. Дніпрельстан Запорізького району // ДАЗО. – Ф.1335. – Оп.26. – Спр.55. – Арк. 104-112.
7. Колодний А. Релігійна мережа України в її проблемах і перспективах / Анатолій Колодний // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. Книга 1. – Львів : Логос, 2008. – С.742-749.
8. Устав религиозной харизматической общины «Источник жизни», г.Токмак, Запорожской обл., 1994 г. // ДАЗО. – Ф.1335. – Оп.26. – Спр.75. – Арк.49-53, арк.50.

Грушевская Т. В. Взаимоотношения государства и христианских церквей в современной Украине (исторический аспект)

В статье рассматривается проблема правового регулирования деятельности религиозных организаций в современной Украине. Анализируются общественно-политические взгляды украинских христиан.

Ключевые слова: религиозная традиция, Церковь, религиозная организация (община), государство, право, общество.

Grusheva T. V. The relations between the state and the Christian churches in modern Ukraine (historic aspect)

The problems of legal regulation of religious organizations, the relationships between Church and state of times of independent Ukraine are considered in the article. The social and political views of Ukrainian Christians are analyzed.

Keywords: religious tradition, Church, religious organization (society), state, laws, society.